

การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพของสตรีตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจาง จากการขาดธาตุเหล็ก อำเภอวังน้อย จังหวัดมหาสารคาม

พิศสมัย ไลออน¹ , กำพร ดานา² , อนุชา ไทยวงษ์² , กาญจนา จันทะนุญ¹

1,3 โรงพยาบาลวังน้อย 2 วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาในการดูแลสตรีตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก 2) เพื่อพัฒนาและศึกษาผลการใช้แนวทางการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพในสตรีตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก อำเภอวังน้อย จังหวัดมหาสารคาม ดำเนินการระหว่าง ตุลาคม 2563 – กันยายน 2565 การวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ระยะที่ 1 วิเคราะห์สถานการณ์การดูแลหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก ระยะที่ 2 พัฒนาแนวทางการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพในสตรีตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็กและนำไปสู่การปฏิบัติ และระยะที่ 3 ศึกษาผลการใช้แนวทางการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพที่พัฒนาขึ้น กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วยหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก และทีมสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้จำนวน ร้อยละและค่าเฉลี่ย ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่าแนวทางการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพในสตรีตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก ประกอบด้วย 1) มีโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของทีมสหสาขาวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง 2) มีแนวปฏิบัติและคู่มือการดูแลหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจาง 3) การจัดบริการโดยพยาบาลผู้จัดการรายกรณี 4) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทีมสหวิชาชีพและสมาชิกในครอบครัว และ 5) ติดตามดูแลต่อเนื่องที่บ้าน หลังดำเนินการตามแนวทางพบว่า ส่วนใหญ่หญิงตั้งครรภ์มีคะแนนความรอบรู้ด้านสุขภาพอยู่ในระดับสูง (mean = 4.05) ระดับความเข้มข้นของเลือดของหญิงตั้งครรภ์เพิ่มขึ้นเมื่ออายุครรภ์ 32 สัปดาห์ สูงตามมาตรฐาน ร้อยละ 80 และจากการติดตามหญิงตั้งครรภ์ไม่เกิดภาวะตกเลือดหลังคลอด ทารกที่คลอดไม่มีภาวะ Low birth weight

คำสำคัญ: หญิงตั้งครรภ์, ภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก, ความรอบรู้ด้านสุขภาพ

สรุปสาระสำคัญ

บทนำ

ภาวะโลหิตจางในสตรีตั้งครรภ์เป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญส่งผลกระทบต่อมารดาและทารกทั้งในระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอดและหลังคลอด จากการทบทวนโรงพยาบาลอย่างสีสุราชที่ผ่านมายังพบอุบัติการณ์ของการมีภาวะโลหิตจางและทารกแรกคลอดน้ำหนักตัวน้อยกว่าเกณฑ์ มีบางกิจกรรมที่เป็นการให้บริการที่ผลลัพธ์เป็นเชิงปริมาณ แต่ยังคงขาดการบูรณาการที่เป็นรูปธรรมและเกิดคุณภาพของการบริการ มีวัตถุประสงค์การวิจัย 1) เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาในการดูแลสตรีตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม และ 2) เพื่อพัฒนาและศึกษาผลการใช้แนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพ ในสตรีตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ดำเนินการระหว่าง เดือน ตุลาคม 2563 – กันยายน 2565 การดำเนินงาน มี 3 ระยะ ดังนี้ **ระยะที่ 1** วิเคราะห์สถานการณ์การดูแลหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก คือ ศึกษาเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง ทบทวนตัวชี้วัดผลการดำเนินงานที่ผ่านมา สัมภาษณ์หญิงตั้งครรภ์/ครอบครัวในบริการที่ได้รับ การปฏิบัติตัว การดูแลตนเองที่บ้าน ปัญหาอุปสรรคในการเข้ารับบริการและการดูแลตนเองที่บ้าน และสัมภาษณ์สหสาขาวิชาชีพที่ให้การดูแลหญิงตั้งครรภ์ เกี่ยวกับกระบวนการดูแลหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก ความคิดเห็นต่อการให้บริการ ปัญหา/อุปสรรคที่เกี่ยวข้อง **เครื่องมือ** ได้แก่ แนวคำถามหลักที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นผ่านการตรวจสอบคุณภาพ **ระยะที่ 2** พัฒนาแนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในสตรีตั้งครรภ์ ดังนี้ (1) นำประเด็นจากการวิเคราะห์สถานการณ์ปรับแนวทางการดูแล (2) กำหนดรูปแบบการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางโดยใช้แนวคิดการจัดการผู้ป่วยรายกรณีร่วมกับการสนับสนุนของครอบครัว (3) ก่อร่างแนวทางไปทดลองปฏิบัติ ผู้วิจัยและทีมฯได้มีการเตรียมความพร้อมด้านความรู้ ร่วมกับการทบทวนทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง **ระยะที่ 3** ศึกษาผลการใช้แนวทาง เครื่องมือ คือ 1) ข้อมูลทางคลินิกของหญิงตั้งครรภ์ 2) แบบวัดความรู้ด้านสุขภาพ 6 ด้าน **การวิเคราะห์ข้อมูล** ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา และใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปผล

ผลการศึกษา

1. สถานการณ์การดูแลหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก (1) ด้านผู้ให้บริการ ขาดการมีส่วนร่วม ไม่มีแผนการดูแลร่วมกัน ขาดระบบการประสานงานภายในทีมและระหว่างหน่วยงาน วิธีการให้ความรู้ยังไม่มีประสิทธิภาพ ขาดการนำครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมและขาดระบบการส่งต่อข้อมูลเพื่อการดูแล

ต่อเนื่องและการเยี่ยม (2) ด้านผู้รับบริการ หญิงตั้งครรภ์ขาดความรู้และทักษะในการดูแล การฝากครรภ์ไม่ครบคุณภาพ มีปัญหาขาดนัด และพบว่าส่วนใหญ่มีปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาโลหิตจาง

2. การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพ 5 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

(1) โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ทีมสหสาขาวิชาชีพที่มีส่วนร่วมดูแลหญิงตั้งครรภ์ (2) แนวปฏิบัติการดูแล ได้แก่ 1) แนวปฏิบัติการดูแลหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจาง 2) แนวปฏิบัติการพยาบาล 3) คู่มือการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพและแผนการสอนภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็กและการดูแลตนเอง (3) การจัดระบบบริการโดยพยาบาลผู้จัดการรายกรณี โดยมีการคัดกรอง ประเมินความรุนแรงของโรคและความเสี่ยง ประเมินสถานะหญิงตั้งครรภ์ วางแผนการดูแลและประสานทีมในการดูแลร่วมกันตามสภาพปัญหาของหญิงตั้งครรภ์ การประสานงานส่งต่อข้อมูลต่อเนื่องถึงชุมชน ให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ที่ให้บริการ หญิงตั้งครรภ์และญาติ ติดตามเยี่ยมบ้านหญิงตั้งครรภ์ทางโทรศัพท์ (visit by phone) ทุก 1 สัปดาห์ ติดตามประเมินผลลัพธ์การดูแล (4) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทีมสหวิชาชีพและสมาชิกในครอบครัว และกำหนดบทบาทครอบครัวในการดูแลและสนับสนุนหญิงตั้งครรภ์ที่บ้าน และ (5) การดูแลต่อเนื่อง

3. ผลการใช้แนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในหญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจางจากการขาดธาตุเหล็ก พบว่า ภายหลังจากใช้แนวทางฯ หญิงตั้งครรภ์มีคะแนนเฉลี่ยและร้อยละของความรอบรู้ด้านสุขภาพอยู่ในระดับสูง

หลังดำเนินการหญิงตั้งครรภ์ที่มีระดับความเข้มข้นของเลือดที่ 33 vol% ขึ้นไป มีจำนวนเพิ่มขึ้นจากเดิมครั้งแรกไม่มี ครั้งที่ 2 เพิ่มเป็นร้อยละ 65 และตรวจครั้งที่ 3 เมื่ออายุครรภ์ 32 สัปดาห์เพิ่มเป็นร้อยละ 80

จากการติดตามหลังคลอด หญิงตั้งครรภ์ทั้ง 20 ราย ไม่เกิดภาวะตกเลือดหลังคลอด ทารกที่คลอดไม่มีภาวะ Low birth weight และมีหญิงตั้งครรภ์ 1 รายที่คลอดก่อนกำหนด แต่ทั้งมารดาหลังคลอดและทารกไม่มีความเสี่ยงและปัญหาด้านสุขภาพ

เอกสารอ้างอิง

- Auerbach, M., Abernathy, J., Juul, S., Short, V., & Derman, R. (2021). Prevalence of iron deficiency in First trimester, nonanemic pregnant women. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine*, 34(6), 1002-1005.
- Benson, C. S., Shah, A., Frise, M. C., & Frise, C. J. (2021). Iron deficiency anaemia in pregnancy: a contemporary review. *Obstetric Medicine*, 14(2), 67-76.
- Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosom Med*, 38, 890-994.